

Kärlekens skugg-gömma

**-om det queera begäret i Maria Gripes
skuggromaner**

Av: Stina Torefeldt

Handledare: Claudia Lindén
Södertörns högskola | Institutionen för kultur och lärande
Kandidatuppsats 15 hp
Litteraturvetenskap | Hötterminen 2018



Abstract

The Shadowed Mirror of Desire

Maria Gripe's shadow-series consists of four novels written in the 1980s and feature a character who present themselves as both as a girl and a boy. Carolin, also known as Carl has got a mysterious and captivating aura that leaves everybody fascinated and most people enamoured with him/her. Carolin shares many similarities with the 19th century author Carl Jonas Love Almqvist's character Tintomara from the novel *The Queen's Tiara (Drottningens juvelsmycke)*. This essay examines the desire that is aimed at Carolin and explores the queer situations that arises as consequences of his/her cross dressing. I comparatively analyse the desire expressed in the shadow-series and *The Queen's Tiara* to find similarities in who is affected by it and where the queer situations occur. The damaging effect of the desire is explored as well. The essay concludes that while most situations can be viewed as both heterosexual and homosexual Gripe uses genres and metaphors that amplify the queerness. Both Carolin and Tintomara are greatly affected by the desire toward them and get hurt because of it. Gripe and Almqvists charismatic androgynous characters bring desire and despair wherever they go, at least as long as they do not conform to society's norm of gender dichotomy.

Keywords: Gripe, The Shadow Series, Queer, Desire, Cross dressing, Almqvist, The Queen's Tiara, The Queen's Diadem, Tintomara, Carolin.

Innehåll

Inledning.....	4
Syfte.....	4
Teori.....	5
Judith Butler.....	6
Byxbegär	6
Begärstrianglar.....	7
Tidigare forskning.....	8
Analys	10
Romanerna	10
Skuggserien.....	10
Drottningens juvelsmycke.....	11
Tintomaragestalter	12
Beundrarna	12
Förhållandena	16
Konsekvenserna.....	22
Avslutning.....	26
Källförteckning.....	28
Huvudverk.....	28
Sekundärlitteratur	28

Inledning

Maria Gripes skuggserie fängslade mig som barn och fortsätter fascinera mig som vuxen. De fyra romanerna *Skuggan över stenbänken, ...och de vita skuggorna i skogen, Skuggornas barn* och *Skugg-gömmen* utkom för första gången under 80-talet och är ständigt aktuella; en ny utgåva med nytt omslag började tryckas så sent som 2018. Romanernas mystiska huvudkaraktär Carolin skapar spänning och nyfikenhet med sitt normbrytande beteende. Hens starka åsikter om samhället, kvinnofrågan och frihet väcker nya tankar hos romanens övriga karaktärer, och troligtvis även hos de unga läsarna.

Som barn såg jag upp till Carolin och försökte likt hen brevväxla med mitt undermedvetna. Jag var mycket engagerad i karaktären men förbisåg en stor del av de aspekter som jag nu finner mest intressanta. Carolin uppträder som både man och kvinna och båda identiteterna är lika trovärdiga. Oavsett vilket kön Carolin uppträder som blir de andra karaktärerna dragna till hen. Alla Carolin möter blir fascinerade och de flesta blir förälskade i hen.

Många av dessa drag utmärker även en annan karaktär som skapades redan på 1800-talet. Tintomara från Carl Jonas Love Almqvists roman *Drottningens juvelsmycke* kan kanske kallas Carolins föregångare. Carolin och Tintomara utlöser i sina respektive romaner laviner av begärsrelationer, som på grund av karaktärernas androgynitet kan tolkas som både heterosexuella och queera. Trots att böckerna är skrivna mer än ett sekel isär är greppet lika effektivt. Almqvists och Gripes romaner genomsyras av queert begär, samtidigt som de inte utestänger möjligheten till heterosexuella tolkningar.

Syfte

Utifrån ett queerperspektiv ämnar denna uppsats belysa det begär som uppstår i förhållande till Carolin i Maria Gripes skuggserie. Jag undersöker i vilka situationer begäret kan tolkas som queert och under vilka förhållanden samkönat begär uppstår. Analysen berör dessutom karaktärernas egen reaktion på känslorna och undersöker om begäret har en sårande effekt.

Carolins könsöverskridande och asexuella natur i kombination med hens dragningskraft gör hen till en katalysator för olika typer av samkönat begär. Carl Jonas Love Almqvists Tintomara har en liknande funktion i *Drottningens juvelsmycke*. I dialog med Almqvistforskningen ämnar denna uppsats även komparativt undersöka det begär som riktas mot Carolin respektive Tintomara.

Uppsatsen ämnar besvara följande frågeställningar:

Hur tar sig begäret till Carolin uttryck i Maria Gripes Skuggserie?

-Hur uppfattar karaktärerna begäret?

-I vilka situationer skildras queera begär?

-Är begäret skadligt för Carolin och/eller hens beundrare?

Skiljer sig begäret som riktas mot Carolin i skuggserien mot det begär som riktas mot Tintomara i Drottningens juvelsmycke?

Både Almqvists och Gripes könsöverskridande karaktärer går under många olika namn. De vanligast förekommande är Carl, Saga och Carolin respektive Azouras, Lazuli och Tintomara. Jag använder genomgående namnen Carolin och Tintomara för att generellt diskutera karaktärerna. När karaktärerna uppträder i olika roller och det är relevant för analysen använder jag namnen som är kopplade till scenerna som diskuteras. Jag refererar genomgående till karaktärerna med pronomenet hen då båda karaktärerna uppträder som både man och kvinna.

Teori

Den teoretiska grunden för analysen baseras på Tiina Rosenbergs queerteoretiska böcker *Queerfeministisk agenda* och *Byxbegär* samt Eve Kosofsky Sedgwick resonemang från *Between Men: English Literature and Male Homosocial Desire*. Uppsatsen utgår från Judith Butlers syn på kön som konstruerat, som uttrycks i böckerna *Genustrubbel* och *Könet Brinner*.

Begreppet *queer* har många olika betydelser och används på flera olika sätt. Rosenberg beskriver att ordet bland annat använts synonymt med homosexualitet men också som ett paraplybegrepp för olika icke-heterosexuella identiteter. Även genuspositioner som frångår normen kan betecknas som queer.¹ Queerteori är enligt Rosenberg studier som kritiskt behandlar heteronormativitet, det vill säga samhällets syn på heterosexuallitet som den normala, givna och förväntade sexualiteten.²

Queera läsningar grundar sig på idén om att ”kulturen är heteronormativ men inte nödvändigtvis heterosexuell” menar Rosenberg.³ Det innebär att en queer läsning inte

¹ Tiina Rosenberg, *Queerfeministisk agenda* (Stockholm: Atlas, 2002), s. 11.

² Rosenberg 2002, s. 13.

³ Rosenberg 2002 s. 118.

nödvändigtvis behöver vara en motståndsläsning. Istället skriver Rosenberg att det queera redan finns i texten, dock inte på samma villkor som det heterosexuella.⁴ All form av dominerande kultur läcker, heteronormativiteten är inte vattentät.⁵ I en queer läsning lyfts det queera, som vanligtvis osynliggörs, fram och får istället en central plats.⁶

Judith Butler

Rosenberg har kallat Butler ”en av queerteorins främsta företrädare” samt ”en av de mest inflytelserika tänkarna i vår samtid”.⁷ Butler problematiserar begreppen kön och genus och ifrågasätter skillnaden mellan begreppen. Hon ifrågasätter könet som något ”fördiskursivt” och naturligt och menar istället att både kön och genus är kulturella konstruktioner.⁸ Butler menar att det inte finns någon ursprunglig kvinnlighet som könet grundar sig på.⁹ Därmed är både kön och genus kulturella fenomen och det finns ingen anledning att skilja på begreppen, ”I själva verket visar det sig att kön per definition har varit genus hela tiden” skriver hon.¹⁰

Idén om att det inte finns någon originalkvinna eller originalman leder till Butlers beskrivning av könet som något performativt. Hon menar att könet inte är något man *är* utan istället är en serie handlingar som repeteras.¹¹ Könet är en rad imitationer som baseras på den allmänna föreställningen om ett original men som verkligheten grundar sig på andra kopior.¹² Butler framhäver dock att genus inte är en roll eller framträdande som är valfritt. Hon skriver: ”det är en *obligatorisk* performance eftersom avvikelser från heterosexuella normer medför utstötning, bestraffning och våld”.¹³

Byxbegär

Rosenberg utforskar i *Byxbegär* teater- och operakonsten utifrån ett queert perspektiv. Hon fokuserar på kvinnor som spelar mansroller på scen, så kallade byxroller. Byxroller är skådespelerskor som spelar en manlig karaktär under hela pjäsen eller som skildrar kvinnliga karaktärer som under perioder klär ut sig till män. Rosenberg menar att det attraktiva med

⁴ Rosenberg 2002, s. 120.

⁵ Rosenberg 2002, s. 125.

⁶ Tiina Rosenberg, *Byxbegär* (Göteborg: Anamma, 2000), s. 19.

⁷ Rosenberg 2002 s. 11 & Judith Butler, *Könet Brinner - texter i urval* (Finland: Natur och Kultur, 2005), s. 7.

⁸ Butler 2005, s. 46.

⁹ Judith Butler, *Genustrubbel* (Finland: Daidalos, 2007), s. 51.

¹⁰ Butler 2005, s. 46.

¹¹ Butler 2007, s. 78.

¹² Butler 2007, s. 72.

¹³ Butler 2007, s. 77.

byxrollerna är de alternativa genuspositionerna förklädnaden skapar, och i förlängningen de alternativa begärsmönstren. Aktrisen placeras i en position där hon framställer aktivt begär gentemot andra kvinnor.¹⁴

I de byxroller där aktrisen spelar en karaktär som förklarar sig skapas även en form av dramatisk ironi.¹⁵ Publiken vet om karaktärens 'sanna' kön och kan till skillnad från de vilseledda karaktärerna se det förbjudna händelserna på scen. Det eggande i framställningen menar Rosenberg består i "den queera dissonansen mellan vad åskådaren ser och vad hon/han borde se".¹⁶ Denna attraktiva, lustfyllda förklädnad kallar Rosenberg för ett transvestitiskt begär.

Begärstrianglar

Den europeiska berättartraditionen präglas av intriger där två rivaliserande män åtrar samma kvinna. René Girard har identifierat denna triangelkonstellation i en mängd historiska litterära verk och menar att rivaliteten mellan männen har en central roll i triangeln. Rivalerna påverkar varandras handlingar och relationen till den andre mannen är ofta orsaken till att begäret till kvinnan uppstår.¹⁷ Sedgwick intresserar sig för det homosociala bandet mellan männen och menar att mannens verkliga partner inter är kvinnan utan istället den andre mannen. Hon menar att den engelskspråkiga litteraturen är homosocial och att patriarkatet vilar på dessa starka band mellan män. Sedgwick menar att skiljelinjen mellan homosocialitet och homosexualitet är tunn och att kvinnan därför är väsentlig i triangeln. Det manliga samförståndet kan genom man-kvinna-man triangeln ta en central roll utan att degraderas till homosexualitet och i förlängningen kvinnlighet.¹⁸

Terry Castle vidareutvecklar triangeln och utvidgar den genom att inkludera ännu en kvinna, för att på så sätt synliggöra begäret mellan två kvinnor. Rosenberg kritiserar dock alla dessa trianglar för att de prioriterar paret och därmed bortser från det bisexuella i konstellationen. Hon menar att de framhåller ett binärt val mellan rivalen eller kärleksobjektet, och bortser från möjligheten att båda kan existera på lika villkor.¹⁹

¹⁴ Rosenberg 2002, s. 54.

¹⁵ Rosenberg 2002, s. 52.

¹⁶ Rosenberg 2000, s. 42.

¹⁷ Eve Kosofsky Sedgwick, *Between Men: English Literature and Male Homosocial Desire*, (New York: Columbia University, 1985), s. 22.

¹⁸ Rosenberg 2000, s. 68.

¹⁹ Rosenberg 2000, s. 71.

Tidigare forskning

Fokuset i denna uppsats är Maria Gripes skuggserie och studier av hennes romaner utgör därför merparten av uppsatsens forskningsunderlag. Almqvistforskningen är omfattande och kan inte redogöras för i sin helhet här. Queeranalyser av Almqvists verk är dock mer sällsynta och Eva Borgströms banbrytande analys ”Kärlekens harmonilära” utgör därför uppsatsens forskningsunderlag för de queera begär som förekommer i *Drottningens juvelsmycke*.²⁰

Borgström skiftar fokus från tidigare Tintomaraforskning vilken till stor del behandlat karaktärens identitet och utforskar istället de olika typer av queera konstellationer som uppstår i förhållande till Tintomara. Analysen utforskar till en början *Drottningens juvelsmyckes* queera intertext. Hon redogör för hur Almqvist anspelar på det queera skvallret som omgav Gustav III, förvränger pornografitraditionen samt alluderar på drama- och operakonsten.²¹ Borgström redogör dessutom för Platons androgyniteorier i *Symposion* och visar på en tydlig koppling mellan de idéer som förmedlas i texten och i Almqvists roman.²² Analysen går sedan in på romanens karaktärer och hur de förhåller sig till begäret gentemot Tintomara.

I *Skuggornas förtrogna: om Maria Gripe* går Ying Toijer Nilsson igenom Gripes författarskap.²³ I de tre kapitel hon ägnar åt skuggserien poängteras bland annat kopplingen till *Drottningens juvelsmycke*. Toijer Nilsson menar att likheterna mellan Tintomara och Carolin är medvetet inskrivna av Gripe. Könsoverskridandet är förstås den tydligaste likheten men även liknelser till djur och närhet till naturen är något de har gemensamt.²⁴ I *Skugggömmen* påminner dessutom berättartekniken om Almqvists ”allkonstverk” *Drottningens juvelsmycke*.²⁵ Dragningskraften och dess skadliga effekt menar Toijer Nilsson också är något som förenar karaktärerna.²⁶ Utöver Tintomarakopplingen diskuterar Toijer Nilsson kvinnofrågans centrala roll i romanerna och den gotiska intertextualiteten som ställer serien i en kvinnlig litterär tradition.²⁷

Carina Lidström undersöker i sin avhandling *Sökande, Spegling, Metamorfof -tre vägar genom Maria Gripes skuggserie* Carolin och Bertas utveckling och identitetsskapande. Utifrån de tre temata sökande, spegling och metamorfof undersöker Lidström skuggböckernas

²⁰ Eva Borgström, *Kärlekshistoria. Begär mellan kvinnor i 1800-talets litteratur* (Göteborg: Kabusa, 2008).

²¹ Borgström 2008, s. 82.

²² Borgström 2008, s. 86.

²³ Ying Toijer Nilsson, *Skuggornas förtrogna: om Maria Gripe* (Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2000).

²⁴ Toijer Nilsson 2000, s. 179.

²⁵ Toijer Nilsson 2000, s. 196.

²⁶ Toijer Nilsson 2000, s. 181.

²⁷ Toijer Nilsson 2000, s. 188.

bildspråk, motiv och genreval, bland annat ur ett Jungianskt perspektiv. Lidström menar att spegeln i Gripes romanserie står för individens psyke, och kan inbegripa både det dunkla svårbegripliga samt vara ett verktyg för att konkretisera och avslöja det abstrakta.²⁸

Androgynmotivet menar Lidström är en annan form av spegling. Hon menar att de manliga och kvinnliga hos Carolin utgör ett dubbelgångarmotiv. Detta kopplas också till det gotiska i romanserien som Lidström menar används för att skildra individens inre känsloliv och utveckling.²⁹ Dragningen till Carolin diskuterar Lidström kortfattat och menar att båda könen begär till hens manliga framställning visar på karaktärens androgyna drag, flickornas intresse vittnar om förklädnings trovärdighet och Arilds förälskelse visar att hens kvinnlighet strålar igenom trots manskläderna.

I *Fri, stark och ensam vill jag leva mitt liv* analyserar Kari Mathilde Hestad ”kjønns- og identitetsproblematikken” i skuggserien.³⁰ Hon fokuserar på Carolins identitet och riktar kritik mot hur tidigare forskning förstått karaktären. Hestad motsätter sig framförallt Toijer Nilssons och Lidströms tankar om att Carolins sanna jag består i hens kvinnliga framställning.³¹ Analysen baseras bland annat på Judith Butlers teorier om performativitet och Hestad menar att Carolin kvinnliga framställning är lika mycket maskerad som den manliga.³² Hon anser också att Gripe är mycket influerad av Sigmund Freuds psykoanalys och revideringar av hans teori. Hestad poängterar att psykoanalysens teorier om kvinnans psykosexuella utveckling var mycket uppmärksammade under Gripes samtid och att detta framförallt skildras genom romanseriens destruktiva modersporträtt som orsakar döttrarnas svårigheter att frigöra sig och skapa en egen identitet.³³ Hestad redogör också för det gotiska i romanen samt undersöker speglarnas roll i förhållande till Carolins identitet.

I Maria Östlunds studie *Förklädda flickor - könsöverskridning i 1980-talets svenska ungdomsroman* utgör Maria Gripes skuggserie en del av materialet.³⁴ Hon utforskar flera ungdomsromaner som skildrar flickor som utger sig för att vara pojkar utifrån feministisk narratologi, karnevalsteori och könsteori. Könskonstruktionen är en av ungdomsromanens

²⁸ Lidström 1994, s. 74 & 76.

²⁹ Lidström 1994, s. 107.

³⁰ Kari Mathilde Hestad, *Fri stark och ensam vill jag leva mitt liv: En analyse av kjønns- og identitetsproblematikken i Maria Gripes skyggeserie*, Hovedfagsabhandling (Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, 2005).

³¹ Hestad 2005, s. 16.

³² Hestad 2005, s. 77.

³³ Hestad 2005, s. 22 S 77.

³⁴ Maria Österlund, *Förklädda flickor: Könsöverskridning i 1980-talets svenska ungdomsroman* (Åbo: Åbo Akademi förlag, 2005).

främsta särdrag och temat med förklädda flickor var något som var tidstypiskt på 80-talet.³⁵ Österlund menar att de förklädda flickorna vill inta en maskulin position och inte endast härma mansrollen.³⁶ Förklädnaden har en emancipatorisk effekt, könsöverskridandet öppnar karaktärernas ögon för flickrollens värnlöshet och leder ofta till flickfrigörelse i romanerna.³⁷ Studien uppehåller sig också vid slutet på romanerna och konstaterar att slutet återskapar könsordningen. Flickorna återgår till att klä sig i kjol i slutet av romanerna, dessutom menar Österlund att ungdomsromanerna infogar sig i den litterära konventionen där den kvinnliga huvudpersonen antingen måste dö eller ingå äktenskap.³⁸

Det finns även ett antal uppsatser som behandlar skuggserien. Malin Eriksson undersöker i sin magisteruppsats *Teatralisk lek och ohyggligt allvar - om det homoerotiska temat i Maria Gripes skuggböcker* det homoerotiska i romanerna utifrån queer och genusteori.³⁹ Cornelia Andersson Serreli kartlägger i sin kandidatuppsats *Skuggliv - en queer läsning av Maria Gripes Skuggserie* de olika queera relationer som uppstår i skuggserien och undersöker bland annat Carolins egen inställning till det begär som riktas mot hen.⁴⁰

De ovanstående lägger stor vikt på Carolins roll i relationerna. I min uppsats förskjuter jag detta fokus och analyserar främst beundrarnas uppfattning om begäret. Jag utgår från Carolin som en projektionsyta, en Tintomaragestalt som inte besvarar kärleken som riktas mot hen. Kopplingen till Tintomara har som ovan nämnt gjorts tidigare, framförallt av Toijer Nilsson. I min uppsats undersöker jag detta samband djupare och jämför dessutom skillnaderna i hur begäret tar sig i uttryck i *Drottningens juvelsmycke* respektive skuggserien.

Analys

Romanerna

Skuggserien.

Maria Gripes fyra skuggböcker utspelar sig på 1910-talet och skildrar ungdomarnas värld.

Berättelsen inleds med att Berta beskriver hur hon som 14-åring överrumplas av familjens nya

³⁵ Österlund 2005, s. 24 & 44.

³⁶ Österlund 2005, s. 113.

³⁷ Österlund 2005, s. 252.

³⁸ Österlund 2005, s. 275 & 280.

³⁹ Malin Eriksson, *Teatralisk lek och ohyggligt allvar - om det homoerotiska temat i Maria Gripes skuggböcker*, D-uppsats (Göteborgs universitet, 2007).

⁴⁰ Cornelia Andersson Serreli, *Skuggliv: En queer läsning av Maria Gripes Skuggserie*, Kandidatuppsats (Huddinge: Södertörns högskola, 2016).

jungfru Carolin. Berta och hennes syskon blir överförtjusta i Carolin och tävlar om hens uppmärksamhet. Det svävar något mystiskt kring Carolin och första romanen kretsar kring avslöjandet att hen rör sig ute som pojke om kvällarna och att hen kan vara Bertas halvsyskon.

I andra boken söker Carolin och Berta arbete på slottet Rosengåva. De ska vara sällskap till två isolerade tvillingar, Arild och Rosilda. För att möta platsannonserns krav på en bror och syster klär sig Carolin i manskläder och kallar sig för Carl. Efter en resa till Paris ansluter även tvillingarnas kusin Léonie till slottet. Alla dessa ungdomar blir förtjusta i Carl och Berta upprörs av det oärliga i Carolins manliga framträdande. Avslöjandet om att tvillingarnas mor lever och att hon även är Carolins mor får Carolin att lämna slottet. Carolin reser ett tag med ett teatersällskap och i sista romanen börjar hen studera teater i Stockholm. Hen återgår till att klä sig som kvinna och fokuserar på att utvecklas konstnärligt tillsammans med väninnan Ingeborg. Romanserien avslutas med en drömsekvens där Carolin meddelar att hen lägger konstnärskapet åt sidan då hen vill lära känna sin nya bekantskap Adam närmare.

Drottningens juvelsmycke

Drottningens juvelsmycke är en del av C.J.L. Almqvists projekt *Törnrosens bok*, ett så kallat 'allkonstverk' som obehindrat blandar prosa, dramatik och dikt. Berättelsen kretsar kring mordet på Gustav III, som begicks 1792 på en maskeradbal i operahuset i Stockholm. Systrarna Adolphine och Amanda är närvarande på maskeradbalen och deras friare Ferdinand och Carl Henrik är en del av sammansvärjningen mot kungen. I kulisserna kring operahuset rör sig även den förtrollande androgyna Tintomara som lockar människor av båda könen.

Efter att kungen skjutits måste Ferdinand och Carl Henrik fly från staden. De tar sig till Kolmårdens skogar, nära herrgården där Amanda och Adolphine befinner sig. Systrarnas onkel har tagit Tintomara under sina vingar och hen umgås nu med flickorna på slottet. Amanda, Adolphine, Ferdinand och Carl Henrik blir alla förtjusta i den androgyna gestalten. Reuterholm som nu styr landet genom hertig Carl, tillfångatar Tintomara. Även de åtrår Tintomara och utsätter hen för flera övergrepp. De arrangerar en skenavrättning för att skrämma hen men charaden får ett dödligt slut. Ferdinand har obemärkt tagit sig in i gevärsledet och skjutit Tintomara med laddad bössa.

Tintomaragestalter

Toijer Nilsson har påpekat likheterna mellan Carolin och Tintomara och menar att det finns en medveten intertext mellan de två verken.⁴¹ Carolins berättarteknik i *Skugg-gömmen* påminner mycket om de blandade genrerna i Almqvists 'allkonstverk'. Utöver detta är det främst könsöverskridandet som nämns som deras gemensamma nämnare. Båda karaktärerna uppträder trovärdigt som både man och kvinna, vilket möjliggörs av deras androgyna utseende. Första gången Carolin beskrivs uppstår en osäkerhet kring hens könstillhörighet, Berta beskriver "en flicka? Eller en ung man? Det fanns något så självsäkert i hållningen att jag tvekade".⁴² Denna tvetydighet är än mer tydlig i *Drottningens juvelsmycke*, där två kirurger för ett långt resonemang kring Tintomaras könstillhörighet och androgynitet där hens kropp beskrivs som förunderligt vacker med bröst som både kan vara fylliga eller platta och rösten likaså föränderlig.⁴³

Båda karaktärerna har dessutom starka kopplingar till teatern. Tintomara växte upp på scenen och hen äger inget namn förutom de olika rollerkaraktärer hen spelat. Carolin spelar även hen olika roller, i sitt vardagsliv uppträder hen som olika kvinnliga och manliga gestalter. Berta irriterar sig på hur Carolin leker den undergivna tjänaren i deras hem och hon blir lurad när Carolin klär ut sig till en högfärdig man i tågupén.⁴⁴ Carolin tar tillslut denna talang med sig in i arbetslivet och börjar liksom Tintomara arbeta som skådespelerska.

Den kanske viktigaste egenskapen hos de båda karaktärerna är dock dragningskraften som lockar de andra karaktärerna till dem. Den gör dem till katalysatorer för begär och intriger som för berättelserna framåt. Kirurgerna liknar Tintomara vid en siren och Berta kommenterar ideligen Carolins förtrollande effekt. Denna dragningskraft i kombination med könsöverskridandet ger upphov till en mängd queera situationer i båda romanerna.

Beundrarna

Borgström kartlägger i sin text om *Drottningens juvelsmycke* de olika intertextuella källor Almqvist kan ha utgått från i sitt skildrande av det queera. Begreppen heterosexualitet och homosexualitet hade inte myntats än och det samkönade begäret var präglat av tystnad.⁴⁵ Dock existerade det queera i den pornografiska litterära traditionen samt i skvallret kring

⁴¹ Toijer Nilsson 2000, s. 179.

⁴² Maria Gripe, *Skuggan över stenbänken* (Stockholm: Bonnier Carlsen, 2004), s. 14.

⁴³ Carl Jonas Love Almqvist, *Törnrosens bok. Duodesupplagan. Band IV. Drottningens juvelsmycke, Samlade Verk, bd 6*, red. Lars Burman (Stockholm: Svenska Vitterhetskassans samfundet, 2000), s. 51.

⁴⁴ Maria Gripe, *...och de vita skuggorna i skogen* (Stockholm: Bonnier Carlsen, 2004), s. 9 & 96.

⁴⁵ Rosenberg 2000, s. 46. Borgström 2008, s. 77.

hovet och Gustav III.⁴⁶ Mer än ett sekel senare när Gripe skrev sina skuggböcker har sexualitetsbegreppen blivit vedertagna även om avvikande sexualiteter fortfarande var mycket stigmatiserade. Denna skillnad går att utläsa i de olika romanerna genom hur dragningskraften tar sig i uttryck och hur karaktärerna tolkar sitt begär.

Karaktärerna i skuggserien baserar sitt begär utifrån könet Carolin uppträder som. I majoriteten av konstellationerna är det ett heterosexuellt begär, där karaktärerna tolkar dragningskraften som förälskelse om de uppfattar Carolin som det motsatta könet. Om de istället uppfattar hen som samma kön uppstår istället en stark vänskap. Roland läser kärleksdikter och svärmar för Carolin, Leonie och Rosilda blir förtjusta i Carl men för Berta och Ingeborg som romanerna igenom uppfattar Carolin som en flicka består relationen i vänskap. Serreli menar att Bertas starka reaktioner när andra karaktärer närmar sig Carolin är uttryck för svartsjuka.⁴⁷ Eriksson poängterar dock att det finns en skillnad "[Carolins] relation till såväl Berta, som klasskamraten på teaterskolan Ingeborg, [är] mycket intensiva och svärmiska, men de blir aldrig tydligt erotiska".⁴⁸ Erotiken är förbehållet det heterosexuellt riktade begäret, men på grund av förklädnadselementet uppstår queera situationer även i förhållandet till denna heterosexuella dragning, vilket jag behandlar mer ingående i nästa kapitel.

I *Drottningens juvelsmycke* blir istället karaktärerna genomgående förälskade i Tintomara när hen uppträder som deras eget kön. Vid Adolphines första möte med Tintomara är hen klädd i klänning medan Clas Henrik och Ferdinand istället träffar hen iklädd manskläder. De blir alla omedelbart förtjusta i gestalten. Borgström poängterar dock att när Gustav III möter Tintomara är hen iförd kvinnodräkt och menar på att romanen anspelar på skvallret om hans förkärlek till män.⁴⁹ Kungen blir därför lika förbryllad som de andra karaktärerna över sitt begär till Tintomara, det är en "inconséquence".⁵⁰ Karaktärerna blir förtjusta i Tintomara trots hens kön och inte som en konsekvens av det, som i Gripes romanserie.

Karaktärerna i skuggserien blir förälskade i Carolin om hen tillhör det motsatta könet. Arild är dock ett undantag, han utvecklar ett starkt begär trots att han endast känner Carolin som Carl. Könet har dock fortfarande stor påverkan på begäret. Att hans sexualitet ifrågasätts av de andra karaktärerna blir tydligt när Berta beskriver skvallret i huset: "[han] intresserade

⁴⁶ Borgström 2008, s. 78.

⁴⁷ Andersson Serrelli 2016, s. 10.

⁴⁸ Eriksson 2007, s. 28.

⁴⁹ Borgström 2008, s. 95.

⁵⁰ Almqvist 2000, s. 63.

sig inte för flickor, det visste jag genom Vera Torsson, som var lite bekymrad över den saken”.⁵¹ I ett brev till Berta erkänner Arild tillslut sin kärlek för Carl:

Helt oförmodat och utan att vilja det kom jag att kyssa insidan av en älskad människas handled. Jag svär. Det var inte planerat. Kyssen var ämnad som en broderlig ömhetsbetygelse, inte mer. Vi är väl lite gammaldags sirliga av oss, vi Stenstiernor. Och jag har alltid beundrat dessa egendomligt tunna handleder så sällsynta på en man. Men nu när jag kände den bultande pulsen under den silkeslena huden, hettade det till i mina svala läppar och kyssen förvandlades till ett lidelsefullt kärleksbevis. Jag blev oerhört förskräckt och drog mig genast tillbaka. Jag tror knappast den jag kysste märkte något. Allt var över på ett ögonblick. Men i det ögonblicket avgjordes mitt öde. Jag insåg att jag aldrig skulle kunna anhålla om Bertas hand. Jag hade redan förlorat mitt hjärta, ohjälpligt och oåterkalleligen, men inte till en kvinna – utan till Carl, Bertas bror.⁵²

Det är visserligen de feminina handlederna som Arild beundrar hos Carl men det är mannen han åtrår. Hestad poängterar att Arild inte längre har något intresse för Carolin när hen framträder som kvinna.⁵³ Han ser inte någon likhet mellan Carolins manliga och kvinnliga framträdande och gör inga försök att överföra sin förälskelse till flickan Carolin. Arild har förlikat sig med att känna ett samkönat begär, och det är inte personen utan mannen han åtrår.

Carl Henrik och Ferdinand kan däremot inte acceptera att de riktar sin kärlek till en annan man. Trots att de möter Tintomara iklädd manskläder tolkar de inte begäret som en samkönad kärlek. De försöker inte heller förstå känslorna som vänskap eller broderskap, som Arild till en början gör. Istället omvandlar de objektet som de åtrår. Borgström skriver ”styrda av sina känslor drar de slutsatsen att Tintomara måste vara kvinna”.⁵⁴ Att Tintomara är en förklädd kvinna är i deras föreställningsvärld mer troligt än att de skulle känna ett samkönat begär. Ferdinand ber därför Tintomara klä sig i klänning och de båda tycker att hen ser mer ’äkta’ ut i kvinnokläderna.⁵⁵

⁵¹ Gripe 2004, *...och de vita skuggorna i skogen*, s. 213.

⁵² Maria Gripe, *Skuggornas barn* (Stockholm: Bonnier Carlsen, 2005), s. 170.

⁵³ Hestad 2005, s. 66.

⁵⁴ Borgström 2008, s. 110.

⁵⁵ Almqvist 2000, s. 199 & 206.

Även kvinnorna i *Drottningens juvelsmycke* föredrar att förstå Tintomara som en kvinna. Adolphine uttrycker: ”En flicka får jag älska! hvad lycka, att denna flickas bild kan fylla mitt hjertas behof, fast jag sjelf är en flicka? Ett under, men verkligt ändå! och jag erfar en himmel af denna vänskap. [...] Det är så vackert, så oskyldigt”.⁵⁶ Hon njuter av möjligheten att känna starka känslor av kärlek utan konsekvenser. Tiden när romanen skrevs genomsyrades av bilden av kvinnor som begärslösa. Därför blir närhet mellan kvinnor oskyldigt, det kan inte existera någon erotik mellan två begärslösa varelser. Borgström skriver att Almqvist leker med denna idé och kan på grund av den föreställningen skildra mer utmanande scener i de situationer där båda parterna uppfattas som kvinnor.⁵⁷

Närhet mellan flickor tolkas inte som erotisk i skuggserien heller. När Berta ser Carl förföra Rosilda uttrycker hon: ”Vad tänkte Carolin på? Glömde hon vem hon var? Vi kunde också visa varandra ömhet, Carolin och jag. Men jag visste att hon var flicka. Det var skillnaden”.⁵⁸ När Carolin uppträder som Carl blir plötsligt tillgivenheten någonting farligt. Det oskyldiga består inte endast i handlingarna utan också i vilka kön som utför dem.

Flickorna använder sig dessutom av systerskap för att neutralisera relationen. När Adolphine möter Tintomaras kvinnliga gestalt uttrycker hon ”en underbar sympathi till en person, som hon icke sett förr, och det gjorde henne ett stort nöje att biträda vid omklädningen. En sådan systerlig godhet är ju vanlig mellan bildade menniskor?”.⁵⁹ Carolin använder sig också av systerskapet för att befästa sin relation till Berta. Genom romanserien insisterar hen på att de är halvsystrar. Det är uppenbart viktigt för Carolin att befästa en nära relation som bygger på systerlig lojalitet istället för hens förtrollande dragningskraft.

Onkeln däremot har inte samma behov av att rättfärdiga sin kärlek till Lazuli/Tintomara. Han kategoriserar relationen på olika sätt och kallar sin yngling för protegé, fosterson och vän av huset. Det är dock inget försvar mot de egna känslorna utan ett försök att salongsanpassa relationen. Friherrinnan är förlägen över förbindelsen och det är i förhållande till henne som han försöker uttrycka en accepterad förklaring för sin lidelse. Borgström menar att deras relation ”är den som mest liknar de ideala kärleksrelationer som Platon skrev om i Symposium, nämligen den mellan en äldre man och en yngling”.⁶⁰ Almqvist återknyter därmed till en tradition där samkönade relationer var det eftersträfvade. Även Gustav III:s inställning till sin samkönade preferens framstår i romanen som avslappnad. Som nämnt ovan

⁵⁶ Almqvist 2000, s. 184 - 185.

⁵⁷ Borgström 2008, s. 108.

⁵⁸ Gripe 2004, ...och de vita skuggorna i skogen, s. 341.

⁵⁹ Almqvist 2000, s. 80.

⁶⁰ Borgström 2008, s. 105.

skapar dragningen till den kvinnoklädda Tintomara inte starkare känslor än en mild förvåning. Han utbrister ”hvad har jag med denna flicka att göra?” och att känslorna visar på en inkonsekvens.⁶¹ Kungen har förlikat sig med det samkönade begäret som en del av sig själv och förvånas över avsteget från detta.

Detta odramatiska förhållningssätt till homosexualitet återfinns inte i skuggserien. Almqvist roman, skriven innan sexualitetsbegreppen, ger utrymme för en mindre ångestfylld och mer odramatisk bild av queerhet än den Gripe förmedlar. Arild beskriver att hans öde blir bestämt på grund av kärleken till Carl, och återger senare lidandet det åsamkat honom. Hans enda agerande på känslorna är en oskyldig kyss på handen, ändå föreställer han sig ett ödesbestämt lidande. Homosexualitet- och heterosexualitetbegreppen är befästa när Gripe skriver sin romanserie. Därmed kopplas det samkönade begäret till en fastställd identitet oavsett om några queera handlingar utförts. Tankar och känslor för en annan man är tillräckligt för att kategorisera Arild med en förbjuden homosexuell identitet och i förlängningen ett tragiskt öde.

Förhållandena

I skuggseriens andra bok tar Carolin och Berta tjänst vid slottet Rosengåva. De skräckromantiska drag som präglar atmosfären och händelserna kring slottet har poängterats av många. Berta tycker slottet mer ser ut som en medeltida borg och sammanfattar stämningen med orden: ”Mörkt. Tungt. Hemlighetsfullt. Ogästvänligt”.⁶² Toijer Nilsson visar på romanens likheter med Charlotte Brontës *Jane Eyre* och menar att de gotiska effekterna placerar Gripe i en kvinnolitterär tradition.⁶³ Det är också en tradition som präglats av gränsöverskridanden, omoral och perversion. Sexuella relationer som går utanför normerna är inte främmande för genren och queert begär skildras i många gotiska romaner.⁶⁴ Att Rosengåva genom gotiken kopplas samman med denna normbrytande tradition är tydligt. Det gotiska slottet blir en alternativ verklighet som ter sig överklig för Berta.

Att förflyttas mellan dessa två så olika världar, mitt hem och Rosengåva, det var alltid lika påfrestande. En verklig pårs. Inte för kroppen men för själen. Efter att ha levt i

⁶¹ Almqvist 2000, s. 63.

⁶² Gripe 2004, ...och de vita skuggorna i skogen, s. 118.

⁶³ Toijer Nilsson 2000, s. 188.

⁶⁴ George E. Haggerty, *Queer Gothic* (Urbana: University of Illinois Press), 2006.

denna förbryllande, osannolika värld, måste jag helt enkelt sova mig tillbaka till verkligheten här hemma.⁶⁵

I denna drömvärld utger sig Carolin för att vara Bertas bror Carl. När Berta betraktar Carl ser hon en förklädd flicka medan invånarna på slottet uppfattar Carl som en ung man. Detta leder till en mängd queera situationer, som alla äger rum kring slottet Rosengåva. Hestad skriver: ”Den drømmende Rosengåva-tilværelsen representerer en utopisk og opposisjonell verden der det forbudte og fortrenge kan bearbeides, det som ikke lar seg forene med samfunnets forventede forestillinger om normalitet”.⁶⁶ Det gotiska slottet blir alltså en alternativ verklighet där det gränsöverskridande och normbrytande får ta plats.

De två mittenromanerna som kretsar kring slottet Rosengåva har klassats som skräckromantiska, medan den första och sista boken betraktas som realistiska.⁶⁷ Borgström delar på ett liknande sätt upp *Drottningens juvelsmycke* i en realistisk och en drömsk del. Hon menar att romanens första del utforskar olika heterosexuella begärkonstellationer. I och med Tintomaras intåg i berättelsen blir dock världen drömsk och det är istället det samkönade begäret som utforskas.⁶⁸ I båda romanerna figurerar alltså en drömsk och överklig atmosfär som skådeplats för det queera begäret.

Carolins alter ego Carl väcker starka känslor på slottet Rosengåva och blir en katalysator för queera begär. Carolin som Berta och läsaren uppfattat som kvinna utger sig nu för att vara man. Förklädnaden fungerar som på samma sätt som en byxroll, en kvinna som spelar en manlig karaktär. Rosenberg skriver att byxrollen skapar en position där aktrisen aktivt begär en annan kvinna. När Carl och Rosilda uppvaktar varandra skapas en tvetydig begärposition. Precis som teaterpubliken ser två kön hos byxrollen (rollen och aktören) kan läsaren se samma dubbelhet när de föreställer sig Carl. Läsaren ser en man-kvinna relation men även en förtäckt kvinna-kvinna relation. På grund av förklädnadselementet kan scenerna där Carl och Rosilda ’förför’ varandra tolkas på två sätt, både som heterosexuella men även som uttryck för lesbiskt begär.

De två ungdomarna möts för första gången i en spegelsal.

⁶⁵ Gripe 2005, *Skuggornas barn*, s. 172.

⁶⁶ Hestad 2005, s. 53.

⁶⁷ Toijer Nilsson 2000, s. 163.

⁶⁸ Borgström 2008, s. 94.

Det var en stor praktfull sal med speglar längs väggarna. Vid ena kortänden hängde en ovanligt vacker spegel. [...] Själva spegelglaset var dunkelskimrande som vattnet i en skogstjärn. [...] [Carolin] lät blicken vandra längs väggarna och mötte flickans bild i spegel efter spegel. Men kunde inte se henne i verkligheten. Hon stod fullkomligt orörlig inne i glaset.⁶⁹

Lidström menar att spegeln kan tolkas på många olika motstridiga sätt i skuggserien men i denna scen anser hon att spegeln står för inåtvändhet och själviakttagelse. Hon menar att Rosilda blir Carolins spegelbild och kopplar skogstjärnen till narcissusmotivet.⁷⁰ Att likt narcissus begära sin egen spegelbild har traditionellt inom litteraturen kopplats till homosexualitet. Att älska någon av samma kön liknas vid att älska sig själv och motivet har fungerat som en metafor för samkönat begär mellan kvinnor.⁷¹ Hestad påpekar vidare att Narcissus och spegelmotivet även inom psykologin kopplats till homosexualitet.⁷² Hon skriver att det uppstår ett homoerotiskt, om än oskyldigt spegelförhållande i scenen mellan Rosilda och Carolin.⁷³

Ett liknande förhållande uppstår mellan Adolphine och Tintomara. Innan deras första möte studerar Adolphine sig själv i en spegel:

Adolfine såg sig omkring, hvart skulle hon vända sig? jo, till en af de stora väggfasta speglarna, i hvilken hon snart njöt det nöjet att få beskåda en smidig bild; hon tog af sin florentinska halmhatt, ordnade sitt hår, drog fresen rätt under hakan, skänkte många glada ögonkast åt uttrycket i sitt ansigte, hvilket likväl, alltsom hon mer och mer betraktade det, antog minen af coquetteri i stället för naivetet, hvarföre hon genast beslöt att ej längre se derpå. Hon vände sig åt sidan – i detsamma varseblef hon snibben af något, som hastigt försvann genom en liten sidodörr.⁷⁴

Adolphine njuter av sin egen spegelbild och beundrar sig själv. Hon skräms av det förföriska i avbilden och får sedan syn på Tintomara. Därefter är det istället Tintomara som figurerar som spegelbild. Adolphine häpnar när hon ser att Tintomara är klädd i en likadan dräkt som hon

⁶⁹ Gripe 2004, *...och de vita skuggorna i skogen*, s. 179 - 180.

⁷⁰ Lidström 1994, s. 72.

⁷¹ Kristina Fjelkestam, *Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbiana: modernitetens litterära gestalter i mellankrigstidens Sverige*, (Stockholm/Stehag: Symposion, 2002).

⁷² Hestad 2005, s. 63.

⁷³ Hestad 2005, s. 63.

⁷⁴ Almqvist 2000, s. 78.

själv tänkt bära. Hon utbrister ”skall det vara *mig sjelf*, jag möter här??”.⁷⁵ Likt mellan Rosilda och Carolin introduceras alltså ett homoerotiskt förhållande mellan karaktärerna genom spegeln. Adolphines självbeundran, Tintomaras klädsel och Adolphines förvånade utrop är tre på varandra följande speglingar som understryker det queera i scenen. Kopplingen till narcissism som ett uttryck för kvinnligt samkönat begär förstärks dessutom av det koketta uttrycket i Adolphines spegelbild. När Tintomara genom sin klädsel övertar spegelrollen överförs den förföriska stämningen på hen. Förhållandet mellan karaktärerna blir sensuell och Adolphine assisterar sedan när Tintomara klär av sig. Denna scen menar Borgström är den mest öppna skildringen av begär i Almqvist roman.⁷⁶ Adolphine brottas med sina känslor gentemot den andra ’flickan’ och förundras över sin dragning till hen.

Carolin och Rosildas relation utvecklas även den till en förtrollande och romantisk gemenskap. Berta bevittnar ’kärleksscener’ mellan dem med smekningar och flyktiga kyssar som ömhetsbevis.⁷⁷ Samtidigt är hela förförelseakten en teater, de uppvaktar varandra men båda är införstådda med att det inte är allvar. När Berta oroar sig för att Rosilda kan vara förälskad på riktigt utbrister Carolin ”hon är minst lika mycket teaterapa som jag”, vilket Rosilda senare i romanen bekräftar.⁷⁸ De förverkligar varandras drömmar men kärleken är inte äkta.

För de andra beundrarna, Léonie och Arild, är dock begäret allvar och det är endast Carolins ointresse som förhindrar en realiserad kärleksrelation. Att Arild skulle få känslor för en man finns inte i Carolins värld. Hen utbrister ”vad tror du skulle ha hänt om jag kommit hit som flicka? Då kunde ju Arild ha blivit förälskad i mig, och det skulle i så fall blivit betydligt allvarligare”.⁷⁹ Allvarligare blir det, Arild delar inte Rosildas teatraliska natur och både han och Léonie påverkas mycket av den olyckliga kärleken. De hanterar sin obesvarade förälskelse genom att vända sig till varandra. Arild och Léonie förlovar sig, inte för att de älskar varandra men för att finna tröst i sin kärlek till Carl.⁸⁰ De ingår i ett parförhållande som skapas på grund av en tredje person. På så vis uppstår en komplicerad triangelkonstellation.

I *Drottningens juvelsmycke* finns en mer traditionell begärstriangel. Både Ferdinand och Carl Henrik tror sig på var sitt håll avslöjat Tintomara som en flicka och har därmed en

⁷⁵ Almqvist 2000, s. 112.

⁷⁶ Borgström 2008, s. 108.

⁷⁷ Gripe 2004, ...och de vita skuggorna i skogen, s. 341.

⁷⁸ Gripe 2004, ...och de vita skuggorna i skogen, s. 277 & 338.

⁷⁹ Gripe 2004, ...och de vita skuggorna i skogen, s. 277 - 346.

⁸⁰ Gripe 2005, *Skuggornas barn*, 2005, s. 230.

godtagbar anledning att begära hen. Samtidigt handlar passagen till stor del om deras relation till varandra. Det hela kulminerar i en scen där de diskuterar varandras utseende:

Clas Henrik. Så orakad, oborstad, raggig älskade också Ankarström ofta att gå.
Allenast att du är ett hufvud högre, ty han var en kort karl; och ditt skägg en tum
längre. Dina ögon blossa blodstrimiga, så stort och vidt de än uppspärra sig. Du har
alltid varit känd som en vacker karl, min kapten; men nu har du på en tid blifvit –
ursäkta att jag säger det – förskräckligt vacker.

Ferdinand. Och du, major, har blifvit rysligt skön.⁸¹

Relationen kommer att handla mest om rivaliteten mellan emellan. Scenen ovan avslutas med kungörelsen att trots att de älskat varandra nu istället ska vara dödsfiender. Denna konstellation stämmer väl överens med Sedgwicks beskrivning av begärstrianglarna. Hon menar att när två män begär samma kvinna är det bandet mellan männen som är det primära. När det homosociala bandet mellan männen blir för starkt riskerar det dock att försätta dem i en homosexuell position.⁸² Dragningen till kvinnan är därför väsentlig; männen bibehåller sin manliga dominanta position genom förälskelsen till det kvinnliga begärsobjektet. Begäret till Tintomaras kvinnliga gestalt förhindrar att närheten mellan Ferdinand och Carl Henrik degraderas till homosexualitet.

Triangeln Arild-Léonie-Carl är dock mer komplex. Carl har flytt från slottet och både Arild och Léonie brottas med olycklig kärlek. Deras lösning är att finna tröst hos varandra och förlova sig. Trots att de inte känner någon kärlek till varandra blir Arild och Léonies relation den primära. Rosenberg poängterar den bisexuella aspekten i begärstrianglarna.⁸³ Begäret mellan Arild och Carolin samt mellan Léonie och Carolin kan tolkas som både heterosexuell och samkönad. Samtidigt är det den heterosexuella relationen Léonie-Arild som kommer till uttryck. Rosenberg menar dock att paret inte är det väsentliga och vill skifta fokus från den binära tanken.⁸⁴ Konstellationen Arild-Léonie-Carolin inbegriper samkönat eller bisexuellt begär och triangeln är därför i sin helhet queer. Triangeln skingras dock strax efter. Léonie dör och Arild upptäcker Carolins kvinnliga identitet och känner inte längre någon dragning till

⁸¹ Almqvist 2000, s. 213.

⁸² Rosenberg 2000, s. 68.

⁸³ Rosenberg 2000, s. 71.

⁸⁴ Rosenberg 2000, s. 71.

hen. Triangeln har upplöst, i nästa roman återgår bokserien till realism och de queera begärens lämnas därhän.

Då bor Carolin i Stockholm och arbetar som skådespelerska tillsammans med väninnan Ingeborg. Hen lever nu som kvinna och har bestämt sig för att inte uppträda som Carl igen. Carolin klär sig endast som man på scenen eller när yrket på annat sätt kräver det. Som kvinna blir hen uppvaktad av flera olika män. Eriksson har poängterat att hen går från att vara en förförisk och aktiv man till en kvinna som måste kämpa för att hålla männen borta.⁸⁵ Hen har lagt könsöverskridandet åt sidan och har accepterat kvinnorollen.

Även Arild sällar sig till samhällets normer i sista romanen. Han känner inte längre någon dragning till Carl utan har istället funnit ett kvinnligt kärleksintresse, Carolins väninna Ingeborg. Intressant i denna scen är dock speglarnas roll.

Kanske skulle jag aldrig ha uppfattat vad som hände mellan Arild och Ingeborg, om jag inte kunnat bevittna det i speglarna utan enbart sett det ute i rummet. I verkligheten uppträdde de nämligen alldeles som vanligt. Men speglar är fruktansvärt avslöjande. Där i den stora vita spegeln, var de helt annorlunda. Där kunde jag tydligt se hur han såg på henne med precis samma livsfarliga glimt i ögonen som han en gång hade när han betraktade mig. Och hon mötte hans ögon med en blick som jag aldrig sett hos Ingeborg förr och inte heller trodde hon var mäktig.⁸⁶

Romansen kan endast tydas i spegelvärlden. Lidström beskriver att spegeln i skuggserien kan tolkas både som ett lögnaktigt element och som en avslöjare, och tar denna scen som exempel för att bevisa spegelns avslöjande effekt.⁸⁷ Att Arild aldrig tidigare intresserat sig för flickor öppnar dock för en annan tolkning. Spegelmotivet har som tidigare nämnts en stark koppling till homosexualitet inom litteraturen. Att Arilds begär endast kan tydas i spegeln kan därför tänkas hänga ihop med hans tidigare uppvisade samkönade begär.

Scenen utspelas i den fjärde romanen *Skugg-gömman* där spegelns fördunklande effekt genomgående påpekas. Carolins alter ego Saga berättar att 'skugg-gömman' är ett gammalt ord för spegel. Hen beskriver i ett brev att spegeln är full av våra skuggor och att vi aldrig får veta hur vi verkligen ser ut, "Du möter dina ögon i spegelglaset och tolkar in i dem allt du

⁸⁵ Eriksson 2007, s. 44.

⁸⁶ Maria Gripe, *Skugg-gömman*, 2005 (Stockholm: Bonnier Carlsen), s. 509.

⁸⁷ Lidström 1994, s. 74.

önskar se”.⁸⁸ Spegeln framhålls som otillförlitlig och öppen för tolkning. Begäret som Carolin uppfattar kan därmed tolkas som skuggbilder eller som hens egna undermedvetna önsketänkande. Arilds nyvunna intresse för flickor är alltså endast etablerat i spegeln, som kan tolkas som en queer metafor samt ett otillförlitligt medium. Ett öppet erkännande av samkönat begär är dock inget som skildras i denna realistiska del av skuggserien. Det öppna queera är förbehållet den gotiska atmosfären på slottet Rosengåva.

Konsekvenserna

Carolins inställning till sin dragningskraft är till en början lekfull. Berta blir ideligen irriterad när Carolin uppmuntrar sina beundrare men Carolin tar det inte på allvar. Hen tar en aktiv roll i att förföra Rosilda och när Bertas bror är djupt förälskad uttrycker Carolin ”Roland begriper nog att jag bara skojar med honom”.⁸⁹ Carolin har inte själv någon strävan efter en partner, det är beundran hen söker genom sina lekar och Berta konstaterar att Carolin nog behöver känna andra människors förälskelse för att själv känna sitt värde.⁹⁰

Tintomara söker däremot inte upp kärleken, hen gör istället allt för att undvika den. ”Lofva mig Georg, att åtminstone Du icke älskar mig!” ber Tintomara när hen söker någon att fly tillsammans med.⁹¹ Det är uppenbart att kärleken inte är något hen eftersträvar utan något som åsamkar djup smärta. Toijer Nilsson framhåller att både Tintomara och Carolin äger en makt att förtrolla och bringa olycka över andra människor.⁹² Det är dock mindre av en makt och mer av en förbannelse, de kan inte själva kontrollera vilka som blir påverkade.

Dragningskraften kan därför lika gärna skada dem själva.

Tintomara blir utsatt för flera övergreppsförsök av maktens män. Både Hertig Carl och Reuterholm åtrår hen och Tintomara hamnar i deras våld. Reuterholm låser in Tintomara och lämnar hen med fruktansvärda bilder av tortyr. Hertig Carl smyger sig in i hens kammare om natten och ämnar förgripa sig på hen. Strax efter sätter Reuterholm igång en välregisserad plan där Tintomara ovetande ska hamna i Hertig Carls nakna famn. Vid alla dessa tillfällen klarar sig Tintomara oskadd och förgriparen blir förlöjligad. Det är dock tydligt att begäret som riktas mot hen skapar fruktansvärda och oönskade situationer där Tintomara inte besitter makten.

⁸⁸ Gripe 2005, *Skugg-gömmen*, s. 42.

⁸⁹ Gripe 2004, *Skuggan över stenbänken*, s. 101.

⁹⁰ Gripe 2005, *Skuggornas barn*, s. 43.

⁹¹ Almqvist 2000, s. 208.

⁹² Toijer Nilsson 2000, s. 181.

Carolin utsätts inte för några våldsbrott men andras begär riskerar ändå att skada hen. ”Förklädningens följderna riskerar att bli förödande istället för frigörande för Carolin” skriver Österlund.⁹³ Detta hänger samman med Butlers teori om att genus är ett framträdande som inte är valfritt, där avvikelser från heterosexuella normer medför bestraffning. Carolin ifrågasätter samhällsordningen genom att propagera för kvinnlig rösträtt och glida mellan könen och får i förlängningen skulden för andras begär. Samhället kan inte acceptera hens avvikande beteende och bestraffar hen.

Hestad har identifierat att hushållerskan Svea representerar samhällets normer och värderingar i skuggserien.⁹⁴ Svea använder begäret som riktas mot Carolin för att kuva och neutralisera hen. Carolins styvmor och Sofia (änkan på Rosengåva) är två andra auktoritativa äldre kvinnor med liknande funktioner. Alla tre hotar Carolins tillvaro genom att vakta hens beteende och antyda hen oanständig. Både Sofia och Svea skyller begären som väcks hos ungdomarna på Carolin och försöker därigenom få hen avskedad och utslängd. Trots att Carolin inte reflekterar över riskerna med sin dragningskraft skapar den ideligen situationer där hen riskerar att förlora både inkomst och bostad.

Det är dock inte bara Carolin och Tintomara som skadas av begäret, det drabbar kanske framförallt andra människor. I *Drottningens juvelsmycke* framgår det att människor blir galna, tar självmord eller på annat sätt förgås av den obesvarade kärleken.⁹⁵ Tintomaras oemotståndliga person har redan skördat många offer innan hens första entré i berättelsen. Detta har skapat hens aviga inställning till kärleken. Samvetet smärtar och Tintomara utropar att hen önskar att hen inte hade något hjärta. Men Tintomara kan inte undkomma konsekvenserna av begäret och fortsätter att rada upp offer. Borgström har konstaterat att även Amanda och Adolphine går förlorade på grund av Tintomaras starka dragningskraft, de mister förståndet när de mister Tintomara.⁹⁶

Skuggseriens karaktärer blir också djupt påverkade av begäret och även här återfinns dödsfall kopplade till den obesvarade kärleken.

Hon såg på mig med farligt lysande ögon och bedyrade att hon visste vad som var bäst för henne. Och det var att dö! Det fanns ingen återvändo.

– men varför, Léonie? Varför skulle det vara bäst?

⁹³ Österlund 2005, s. 293.

⁹⁴ Hestad 2005, s. 38 - 39.

⁹⁵ Almqvist 2000, s. 201.

⁹⁶ Borgström 2008, s. 110.

Hon vände sig bort och rösten blev gäll:

– Fråga Bertas bror!

Men så tittade hon förskräckt på mig och satte handen för munnen. När jag ingenting sade, slog hon ner blicken och viskade på franska att hon älskade Carl och inte kunde leva utan honom.⁹⁷

Léonie lider av sin sjukdom men det är förlusten av Carl som får henne att tappa livsgnistan. Hon väljer att inte åka tillbaka till Frankrike trots att klimatet skulle kunna göra henne friskare, hon vill dö i landet av sin älskade. Det gör hon också tillslut, utan att någonsin förstå att Carl och Carolin är samma person.

Den största skulden känner dock Carolin gentemot Arild, som på grund av hens könsöverskridande tvingats förlika sig med ett förbjudet homosexuellt begär. När han fått reda på Carolins kvinnliga identitet vittnar han om sitt lidande.

Mina känslor var alltså inte onaturliga. Det var en flicka jag hade förälskat mig i. Och jag borde blivit glad. Men jag kände mig enbart lurad. Jag förstår ju hur roligt ni måste haft åt mig, ni två. Vad löjlig ni måste tyckt att jag var.⁹⁸

–Jag har älskat Carl, Berta och jag har lidit...

– Det förstår jag. Men det har Léonie också. Och Rosilda på sitt sätt.

– Men ingen som jag!⁹⁹

Insikten om lidandet och hur hens beteende påverkar andra människor gör att Carolin tvingas anpassa sitt beteende. I sista boken uttrycker Carolin att hen har brutit med sitt tidigare jag, ångrat sig och lärt sig att vara rädd om andra människor.¹⁰⁰ Hen har också bestämt sig för att könsöverskridandet endast får ske på teatern och lovat sig själv att aldrig bli Carl igen. Carolin har mognat och kan inte längre röra sig fritt mellan sina olika identiteter. Österlund har konstaterat att konflikten mellan en könsbunden vuxenroll och en androgyn barndom återfinns i andra ungdomsromaner skrivna under samma period.

⁹⁷ Gripe 2005, *Skuggornas barn*, s. 328.

⁹⁸ Gripe 2005, *Skuggornas barn*, s. 315.

⁹⁹ Gripe 2005, *Skuggornas barn*, s. 316.

¹⁰⁰ Gripe 2005, *Skugg-gömman*, s. 506.

Österlund poängterar också att förklädnadsromanen likt konventionell kvinnolitteratur oftast slutar med antingen äktenskap eller död.¹⁰¹ Karaktärerna måste ställa sig in i den heterosexuella ordningen eller förintas. Hestad tar upp en liknande tes för gotiska hjältinnor, de måste återgå till en tyst socialt accepterad roll eller förstöras.¹⁰² Carolin kan inte vara könsneutral utan tvingas göra ett könsval.¹⁰³ Hon kan inte ställa sig bredvid könsdikotomin utan måste förhålla sig till sin kropp och samhällets normer för den. Den "[u]tstötning, bestraffning och våld" som Butler menar förföljer de som avviker från heterosexuella normer visar sig i detta fallet genom de skam och skuld känslor som Carolin blir överöst med.

I *Drottningens Juvelsmycke* är straffet desto grymmare. Reuterholms mål är att skrämma Tintomara till en undergiven position så att hen kan komma att acceptera att bo i hans våning. Han vill med andra ord tvinga in Tintomara i en kuvad kvinnoroll där hen underställer sig hans önskan. För att åstadkomma detta ämnar han skrämma henne, och använda sig av vad han kallar "imaginär tortyr".¹⁰⁴ Borgström har identifierat att han använder sig av detta redan tidigare i romanen. Hon kallar våldet för frännärvarande när Reuterholm beskriver allt som han *inte* tänker utsätta Tintomara för. "Reuterholms precisa sätt att benämna våldet ger det en slags existens som inte kan neutraliseras av ett ord som »icke«. Det hemska finns där för Tintomara och för läsaren".¹⁰⁵ Tintomaras utstrålning gör att ingen vill se hen dö men hen måste bestraffas för att kuvas. Hertig Carl uttrycker:

Denna kameleont, som under alla dräkter och former gäckat hela världen, bör visserligen få erfara någonting starkt, som sätter en passande hållning på hennes karakter och gör henne ännu mer intagande. Men, likväl, hvarföre låta det komma så långt?¹⁰⁶

Reuterholm använder sig därför av sitt 'imaginära våld' och iscensätter en skenavrättning. Tintomara blir inför publik förnedrad och beskjuvs sedan av lösa skott. Hen ställs dock aldrig inför valet om att kuva sig och ta till sig Reuterholms begärda snäva kvinnoroll. Istället träffas Tintomara av ett riktigt skott från gevärselden och dör. En av hens andra beundrare, Ferdinand har infiltrerat tillställningen och mördat hen.

¹⁰¹ Österlund 2005, s. 275.

¹⁰² Hestad 2005, s. 76.

¹⁰³ Hestad 2005, s. 52.

¹⁰⁴ Almqvist 2000, s. 256.

¹⁰⁵ Borgström 2008, s. 118.

¹⁰⁶ Almqvist 2000, s. 274.

Drottningens juvelsmycke ställer sig alltså till det dödliga slutet i förklädnadstraditionen. Carolins öde liknar däremot snarare äktenskapet; hen utbrister att hen framöver ämnar ägna sig åt en man. För att få tid till att lära känna Adam säger Carolin farväl till teatern samt sina nära och kära. Detta sker dock i en drömsekvens där hen också talar till en nyligen avliden karaktär. Vad som ska betraktas som verkliga händelser och vad som är Carolins konstnärliga fiktion är därmed ovisst. Dessutom beskrivs tidigare i romanen att namnet Adam betyder 'människa'. Det är därför möjligt att tolka Adam som en person, det manliga släktet eller hela mänskligheten. Det tvetydiga drömslutet möjliggör en läsning som ställer Carolin in i den förväntade kvinnorollen och ägnar sitt liv åt en man, men även en tolkning där Carolin blir frigjord, undviker trånga kategorier och istället undersöker vad det är att vara *människa*.

Avslutning

Skuggserien präglas av mystik, hemligheter och romantik. Det queera begäret som riktas mot Carolin är en stor del av intrigen i skuggserien, men ändå kan romanserien utan större hinder läsas heteronormativt. Carolins dubbla könsyttringar möjliggör att de romantiska situationerna alltid kan tolkas både som queera och heterosexuella. Lidström tolkar till exempel Arilds känslor för Carl som en dragning till hans feminina drag, medan Rosildas attraktion tolkas som en konsekvens av hans framställning som man.¹⁰⁷ Romanen är dock lika öppen för en motsatt tolkning, och attraktionen blir då istället uttryck för samkönat begär.

Arild är den enda karaktären i skuggserien som uppfattar sin dragning till Carolin som samkönad kärlek. De andra karaktärerna i romanen blir endast kära i Carolin om hen uppträder som motsatt kön. Berta som uppfattar Carolin som kvinna tolkar istället sin fascination som uttryck för vänskapskänslor. Könet Carolin framställer sig som har alltså stor inverkan på hur karaktärerna uppfattar begäret. I *Drottningens juvelsmycke* blir karaktärerna däremot kära i Tintomara trots hans kön. För att acceptera attraktionen omvandlar de antingen sina känslor eller kärleksobjektet så att de passar samhällets syn på tillåten kärlek.

De queera begärskonstellationerna uppstår i de delar av skuggserien som skildrar en drömsk verklighet. Gripe använder sig då av genrer och metaforer som alluderar det queera. Den drömska tillvaron på slottet och den gotiska genrens koppling till queert begär öppnar för icke-heteronormativa situationer och ett uttalat samkönat begär. I de realistiska romanerna får det queera inte samma svängrum. Då är det istället heterosexuellt begär som står i fokus.

¹⁰⁷ Lidström 1994, s. 89.

Genom spegelns tvetydiga och dunkla glas ifrågasätts dock Arilds sexualitet även i *Skugggömmen*. Det skapas en osäkerhet kring Arilds nya heterosexuella känslor då de endast kan urskiljas genom ett medium som konnoterar samkönat begär.

Varken Carolin eller Tintomara besvarar begäret som riktas mot dem vilket gör att de aldrig blir del av en romantisk relation. De kan konstant bli åtrådda eftersom de själva aldrig åtrår någon. Carolin och Tintomara blir därmed en ständig källa till olycklig kärlek och begäret som riktas mot dem blir skadligt. Léonies lidande liknar det som återfinns i *Drottningens juvelsmycke*, där det enda hindret för lyckan är begärsobjektets oåtkomlighet. Arild lider istället på grund av sin sexualitet, det är inte enbart den olyckliga kärleken som sårar honom utan lidandet kommer av det samkönade begäret i sig. Känslorna för Carl medför en identitet som Arild förknippar med ett ödesbestämt lidande. I *Drottningens juvelsmycke* är det inte lika ångestfyllt att åtrå någon av samma kön. Gustav III verkar tillfreds med sin natur och Tintomara och Onkeln har en trivsamt relation. En sådan avspänd inställning till samkönat begär återfinns inte i skuggserien.

Tintomara och Carolin skadas också själva av begäret som riktas mot dem. Deras inställning till uppmärksamheten skiljer sig dock till en början. Carolin tar en aktiv roll i förförandet av ungdomarna och uppskattar att bli beundrad och älskad. Tintomara skyggar däremot bort från begäret och vill hellre bli hatad än älskad. Hen har upplevt lidandet som den obesvarade kärleken lett till och vill inte att det ska ske igen. När Carolin under romanserien möter liknande konsekvenser kommer hens inställning att mer och mer likna Tintomaras. Hen uppmuntrar inte längre andras begär och skyr romanser. Carolin går till och med längre och slutar framställa sig som sin manliga gestalt.

Mognadsprocessen har lett fram till att Carolin positionerar sig som en passiv kvinna. Tintomara och Carolin kan inte vara katalysatorer för evigt, intrigen måste rundas av och utmytna i ett harmoniskt slut. Tintomara dör och Carolin fogar sig i den normativa mallen. Gripe öppnar dock upp möjligheter för sin hjältinna genom det vaga slutet. Istället för att fly alla kategorier har Carolin kanske hittat en beteckning som är stor nog för att inbegripa hen: Människan Carolin, Carl, Saga.

Litteraturförteckning

Huvudverk

Almqvist, Carl Jonas Love, *Törnrosens bok. Duodesupplagan. Band IV. Drottningens juvelsmycke, Samlade Verk*, bd 6, red. Lars Burman, (Stockholm: Svenska Vitterhethetssamfundet, 2000).

Gripe, Maria, *Skuggan över stenbänken, Skuggan över stenbänken*, (Stockholm: Bonnier Carlsen, 2004).

Gripe, Maria, *...och de vita skuggorna i skogen*, (Stockholm: Bonnier Carlsen, 2004).

Gripe, Maria, *Skuggornas barn*, (Stockholm: Bonnier Carlsen, 2005).

Gripe, Maria, *Skugg-gömmen*, (Stockholm: Bonnier Carlsen, 2005).

Sekundärlitteratur

Andersson Serreli, Cornelia, *Skuggliv: En queer läsning av Maria Gripes Skuggserie*, Kandidatuppsats, (Huddinge: Södertörns högskola, 2016).

Borgström, Eva, *Kärlekshistoria. Begär mellan kvinnor i 1800-talets litteratur*, (Göteborg: Kabusa, 2008).

Fred Botting, *Gothic*, (London: Routledge, 1996).

Butler, Judith, *Genustrubbel*, (Finland: Daidalos, 2007).

Butler, Judith, *Könet Brinner - texter i urval*, (Finland: Natur och Kultur, 2005).

Eriksson, Malin, *Teatralisk lek och ohyggligt allvar - om det homoerotiska temat i Maria Gripes skuggböcker*, D-uppsats, (Göteborgs universitet, 2007).

Fjelkestam, Kristina, *Ungkarlsflickor, kamrathustrur och manhaftiga lesbianer: modernitetens litterära gestalter i mellankrigstidens Sverige*, (Stockholm/Stehag: Symposion, 2002).

Haggerty, George E. *Queer Gothic*, (Urbana, University of Illinois Press, 2006).

Hestad Kari, Mathilde, *Fri stark och ensam vill jag leva mitt liv: En analyse av kjønns- og identitetsproblematikken i Maria Gripes skyggeserie*, Hovedfagsabhandling, (Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, 2005).

Lidström Carina, *Sökande, spegling och metamorfos: Tre vägar genom Maria Gripes Skuggserie*, (Stockholm/Stehag: Symposion Graduale, 1994).

Rosenberg, Tiina, *Byxbegär*, (Göteborg: Anamma, 2000).

Rosenberg, Tiina, *Queerfeministisk agenda*, (Stockholm: Atlas, 2002).

Sedgwick, Eve Kosofsky, *Between Men: English Literature and Male Homosocial Desire*, (New York: Columbia University, 1985).

Toijer Nilsson, Ying, *Skuggornas förtrogna: om Maria Gripe*, (Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2000).

Österlund, Maria, *Förklädda flickor: Könsöverskridning i 1980-talets svenska ungdomsroman*, (Åbo: Åbo Akademis förlag, 2005).